

EN FOLKLORISTISK BEMÆRKNING TIL FRU HEIBERGS ERINDRINGER

Af AUGUST F. SCHMIDT

Johanne Luise Heiberg. Emilius Bærentzen, 1844

Bøssemagergades udløb i Strandvejen, midt i billedet lægeboligen, til højre Hellebæk Kro. Ubekendt maler, midt 1800-taller.

Vist uden at tænke over det er Johanne Luise Heiberg kommet til at yde et værdifuldt Bidrag til Oplysning om den gamle danske Almues Psykologi saavel som til dens, overtroiske Forestillinger i den mesterlige Skildring, hun har givet i sine Minder¹) af den gamle Ane, som hun kom til at kende i Sommeren 1847. Dette År holdt Ægteparret Heiberg nemlig Sommerferie i Hellebæk Kro. Paa en af sine mange Spadseture i den yndige Egn kom Fru Heiberg en Morgenstund ud til et ensomt beliggende Hus ved Bøghom Sø vest for Hammermølle Skov. Huset, der endnu eksisterer under Navnet "Gamle Anes Hus" eller "Skomagerhuset", beboedes i 1847, saavidt det kan oplyses, af Anne Sophie Olsen (64 Aar) og hendes mand, der altid var ude paa Arbejde, saa Fru Heiberg, hver Gang hun kom der, kun fandt den gamle Ane hjemme. Foruden at give en fremstilling af den ensomme Kvindes Liv og Kaar faar Fru Heiberg Lejlighed til at berette væsentlige Ting om hendes Syn paa den Verden, der omgav hende. Ane ansaa Verden for fyldt af Trolde, det Skamstøj, der en Dag, Fru Heiberg var der, havde stjaalet hendes Naal. Og saa fortalte Ane videre, hvorledes Trolde engang søgte at forbytte det Barn, hun skulde passe. Hun fik dog Bamet reddet, satte en Stoppenaal tværs i Sengeomhænget, og saa blev der Fred. Hun nævnte videre, at Trolde stadigvæk huserede, men paa Grund af Kristendommens Komme havde de mindre Magt, idet Børn efter at være blevet døbt og konfirmeret var

Hellebæk Kro ca, 1880. Foto: Chr Wismer.

*Gamle Anes Hus set fra sydvest.
Foto: Svend Engelbrechtsen, 1946.*

*Gamle Anes Hus set fra lergravene nord for huset. Foto:
Svend Engelbrechtsen, 1972.*

temmelig godt garderet mod de underjordiske Efterstræbelser. Den britiske Gesandt, Sir Henry Wynns Søn, Grenville Wynn, en dværgagtig Gestalt med Hoved af ovematurlig Størrelse, havde Ane set færdes i Egnen om Hellebækgaard. Baade hun og den øvrige Befolkning ansaa ham for forbyttet.

Ane forklarede ogsaa, at man ikke maatte staa under et Egetræ i Tordenvej; thi saadan et Træ søgte Trolde til, da Lynet vanskeligt slaar ned i denne Træart. Anes Søn havde i Uvej med Lyn og Torden set flere Trolde i det Egetræs tykke Krone, hvorunder han stod²). Trolde var mere bange i Tordenvej end kristne Mennesker.

Det var altsaa ikke for Tordenvejrets Skyld, men for Troldeenes Skyld, man skulde holde sig borte fra Egetræemes Læ.

Det er let nok nu at meddele en Kommentar til Anes Fortællinger til Fru Heiberg, ikke mindst, da man i Anders Uhrskovs Bøger med folkloristisk Stof fra Nordsjælland finder Sagn- og Folketrosoptegnelser, der ret nøje svarer til, hvad Fru Heiberg har nedskrevet af det, den ensomme Almuekvind i Skovhuset ved Hellebæk fortalte hende om de usynlige Magter, hun – og Samtidens Almue i Almindelighed - troede paa. Ane var fra Endrup i Asminderød Sogn, en lille Landsby Nord for Fredensborg. Fra Asminderød Sogn har Uhrskov saaledes Sagnoptegnelser om Trolde og Dværge³), og fra Hombæk-Hellebæk Sogn har han et Sagn om en Troldkvinde, der spandt paa Guldrok⁴). Fra Saunte ved Tikøb har Uhrskov et Sagn om et Bam, der blev forbyttet, fordi der ikke var lagt Staal ved det. Barnet, Forældrene fik i Stedet for deres eget, var en Mandsling med et gammeldags rynket Ansigt⁵). Fra Solrød (Køgeegnen) har Uhrskov ligeledes et Skiftingsagn⁶). I det hele taget var Sagn om forbyttede Børn naturligvis uhyre udbredte. De var jo Almuens Forklaring paa Dværge, Idioter o. s. v., saa det var en almindelig Tankegang, den gamle Ane gav Udtryk for i sin Fortælling til Fru Heiberg om Bytninger, saaledes som man i Hellebækegnen o. 1847 mente at have en saadan for Øje i Grenville Wynn⁷). Trolde Skræk for Torden var ogsaa kendt i gamle Tider. I Nordsjælland mente man, at Thor forfulgte dem med Torden og Lynild. En Troldkvinde, der var i Færd med at samle Aks, blev overrasket af Lynet og dræbt, meddeles fra Ferslev-Vellerup-Egnen⁸), saa hun har ikke naaet at søge Skjul i et Egetræs Krone.

Ved at sammenligne Anes Oplysninger om Troldtøjet til Fru Heiberg i 1847 med de nordsjællandske Optegnelser fra Tiden o. 1920 vedrørende tilsvarende Sagn- og Trosforestillinger, maa man egentlig forbavses over, saa godt den gamle Folkeoverlevering har bevaret sig ned til vor Tid, selv i en Egn, der i ingen Henseende kan kaldes a:fsides. Dog, det Slægtled, der er kommet til efter Uhrskovs Meddeler, kender næppe synderligt til den gamle Folkedigtning og Folketro gennem direkte mundtlig Overlevering. Folketraditionen véd Landbefolkningen nu bedst Besked med gennem Folkemindesamleres Bøger.

Hellebæk Gård set fra Roevejen med bagdammen i forgrunden. Foto Louise Thomsen ca. 1860.

Fru Heiberg saa i gamle Ane Konen fra "Elverhøj" lyslevende for sig. Ane lagde i sine Fortællinger den stærkeste Overtro paa underjordiske Væsener for Dagen. Hun tiltroede dem at øve direkte Indflydelse paa Menneskenes Skæbne, og hun gjorde med sin Tale et stærkt Indtryk paa Fru Heiberg, der - som Hovedparten af sin Samtids bedst oplyste Befolkning - naturligvis heller ikke var fri for at være en Smule overtroisk. Saaledes hændte det en Dag, hun var blevet særlig stærkt optaget af Anes Beretninger, at hun paa Hjemturen gennem Skoven hele Tiden syntes at se nogen kigge frem bag Træstammerne; hun mente at høre Skridt, saa stirrende Øjne i Skovmørket, - og det var først, da hun var ude af Skoven, hun følte sig helt befriet for den ængstelige Fortryllelse, der havde bemægtiget sig hende efter Indtrykket af den overtroiske Kvindes Snak.

Følelsen af Uhygge og begyndende Indledning til panisk Skræk, som Fru Heiberg oplevede i Skoven ved Hellebæk en Sommermorgen i 1847, bundet i noget ældgamelt, idet hun oplever og betages af den samme Naturstemning, som alle hedenske Religioner hviler paa: det overvældende Naturindtryk. Følelsen af at staa overfor vældige Magter, der bøjer Menneskelivet under sig eller tvinger os til en Kamp om Herredømmet. Disse Magter personificerede de første barnlige Mennesker i deres Guder (Gamle Ane i Troldtøj). Skræk for Naturen er en Stemning, der endnu i vore Dage kan gribe selv reflekterende og lærde Folk. Professor Julius Paludan skildrer i sin Bog: Mellem Semestrene (1910), 137 ff. en saadan Oplevelse i Nærødalen i Norge, hvor den mægtige og ensomme Natur gjorde et overvældende Indtryk paa ham. Det er stadig saaledes, at de enkelte, vældige Naturfænomener kan øve en meget stærk Indflydelse paa Sindene, mest naturligvis hos barnlige, uudviklede Mennesker, hvor Fantasien i givne Situationer let tager Magten,- og derfor lader Overtroen sig i Almindelighed meget svært udrydde. Fru Heiberg og Jul. Paludan giver hver især gode Eksempler paa, at der ogsaa i deres Sind var Rester af den tilbage. - Og hvordan skulde saa en ensomt boende, uoplyst Almuekvind kunne undgaa helt at være behersket af overtroiske Anskuelse. - Det var hos Folk af den gamle Anes Type, de tidligere Slægtleds flittige Folkemindesamlere gjorde deres bedste Fangster. Utallige Oplysninger i saa Henseende giver Evald Tang Kristensens "Minder og Oplevelser" I-IV (1923-27).

Da Johanne Luise Heibergs Skildring af hele Scenéret i Huset ved Bøgholm Sø er saa korrekt og folkepsykologisk set saa værdifuld, tør det anses for berettiget at fremdrage den og forsyne den med en folkloristisk Kommentar, der kan tjene som et Supplement til de udførlige Oplysninger, der findes i fjerde Bind af Professor Aage Friis' prægtige Udgave af den berømte Skuespillerindes Erindringer.

- 1) Johanne Luise Heiberg: Et Liv genoprevet i Erindringen (4. reviderede Udgave ved Aage Friis), Bind II (1944), 151-65, 171-72. Kommentar i Bind IV (1944), 364-65
- 2) Troen paa, at Ege er fulde af Trolde i Tordenevej, synes der ikke at være optegnet yderligere Oplysninger om, saa vi staa her over for en Trosforestilling af speciel Interesse
- 3) Anders Uhrskov: Folkesagn (1922), 36--18.
- 4) Samme Sted, 24
- 5) Anders Uhrskov: Sagn og Tro (1923), 160.
- 6) Samme: Sjællandske Sagn (1932), 38-39.
- 7) En videnskabelig Redegørelse for Skiftingetroen og Staal som Afværgekraft er givet af J.S. Møller i Værket: Moder og Barn (1939), 228-67.
- 8) Anders. Uhrskov: Sagn og Tro (1923), 158-59. Jfr. Joachim Junge: Den nordsjællandske landalmues Karakter (H. Ellekildes Udg. 1915), 223-25, 238

Nærværende artikel er gengivet med tilladelse af Frederiksborg Amts Historiske Samfund.

Teksten er i original retskrivning, men tilpasset nyt sideformat.

Illustrationerne er hentet fra Hellebæk-Aalsgaard Egnshistoriske Arkivs Billedsamling og redigeret af Peter Martin Uldum.